

Jongeren en Gezondheid 2014 : Studie

Algemeen

De studie Jongeren en Gezondheid maakt deel uit van de internationale studie Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC), uitgevoerd onder toezicht van de Wereldgezondheidsorganisatie. De HBSC-studie is een vierjaarlijks onderzoek, gebaseerd op enquêtes bij schoolgaande jongeren in een toenemend aantal, voornamelijk Europese, landen. De eerste internationale gegevens dateren van 1983-1984 (4 Europese landen). Vlaanderen nam voor de eerste keer deel aan de studie bij de derde enquête in 1989-1990 (15 landen). Ondertussen is de studie uitgegroeid tot 44 regio's/landen in 2013-2014. Meer informatie over de internationale studie (deelnemende landen, rapporten, publicaties, ...) is te vinden op de website <http://www.hbsc.org>.

Gedurende de schooljaren 1995-1996 en 1999-2000 werd door Vlaanderen bovendien nog tussenliggende Vlaamse enquêtes afgenomen. De enquête wordt in Vlaanderen uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

Doelstellingen

Het doel van de studie is meer inzicht te verkrijgen in gezondheidsgerelateerde attitudes en gedragingen van jongeren en de omgeving waarin zij ontwikkelen. De studie tracht bovendien een inzicht te krijgen in de evolutie van deze attitudes en gedragingen, om op die manier over de nodige informatie te beschikken voor de verdere uitbouw van initiatieven ter promotie van de gezondheid. De fysieke en psychische gezondheid van adolescenten wordt onder meer beïnvloed door diverse omgevingsfactoren en door de levensstijl. Wil men de gezondheidsbeleving van jongeren bestuderen dan is het belangrijk ook een inzicht te krijgen in deze omgevingsfactoren of kenmerken van levensstijl die een positief of negatief gezondheidsgedrag in de hand werken. De vragenlijst peilt dan ook naar diverse aspecten van het leven van de schoolgaande jeugd die het

gezondheidsgedrag zouden kunnen beïnvloeden. De theoretische achtergrond van deze studie vindt zijn oorsprong in de gedrags- en sociale wetenschappen.

De thema's die bestudeerd worden in de studie zijn leefstijl (zoals voeding, rookgedrag, alcoholgebruik, druggebruik, seksualiteit, fysieke activiteit), subjectieve gezondheid en psychisch welbevinden, en de omgeving van de jongere (gezin, school en buurt).

Tot slot, verzoekt dit project ook nog een informatiesysteem betreffende levensstijl en gezondheid van jongeren te onderhouden. Deze informatie kan gebruikt worden door andere wetenschappers of door mensen uit de praktijk. Zij kunnen op basis van deze gegevens richting geven aan interventies. Verder wordt er een internationaal netwerk van experts op dit vlak gevormd en een stimulans gegeven aan de verdere uitbouw van gezondheidsopvoeding en -promotie.

Methodologie

De steekproef voor de internationale studie moet een representatief staal zijn van de 11-, 13- en 15-jarige schoolgaande bevolking. Sinds 1990 bevragen we in Vlaanderen leerlingen vanaf het vijfde leerjaar lager onderwijs tot en met het zesde jaar secundair onderwijs. Internationaal werden deze leeftijdsgroepen gekozen omdat ze staan voor het begin van de adolescentie, de uitdagingen van fysieke en emotionele veranderingen en de jaren waar belangrijke levens- en carrièrebeslissingen genomen moeten worden.¹

Als techniek voor het trekken van de steekproef wordt vanuit praktisch oogpunt, de "cluster sampling" (met een klas als cluster) gebruikt. In tegenstelling tot volledige enkelvoudige random sampling, kunnen de antwoorden van de leerlingen dan echter niet volledig onafhankelijk van elkaar gezien worden omdat leerlingen van eenzelfde klas of school mogelijk meer gelijkend zijn dan leerlingen in het algemeen. Internationaal werd, rekening houdend met de

clusteringsampling, de minimale steekproefgrootte voor elke leeftijdsgroep op ongeveer 1500 leerlingen vastgelegd.¹

Gezien echter in het Vlaamse schoolsysteem, door het zittenblijven van leerlingen, leerlingen uit de betrokken leeftijdscategorieën verspreid kunnen zijn over verschillende leerjaren, en gezien alle leerlingen met de leeftijd van 11, 13 en 15 jaar evenveel kans moeten hebben om in de steekproef opgenomen te worden, dienen bij ons echter ook de tussenliggende klassen bevraagd te worden. De Afdeling Begroting en Gegevensbeheer van het Departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap leverde een volledige lijst van scholen waar lager onderwijs of secundair onderwijs wordt gegeven (exclusief scholen voor Bijzonder Onderwijs).

Gebruik makend van de meest recente informatie met betrekking tot leerlingenaantallen, werd hieruit voor het lager onderwijs en voor het secundair onderwijs, een random steekproef van scholen getrokken, rekening houdend met de verschillende onderwijsnetten (eerste stratificatie naar onderwijsnet). Op deze manier maakte elke in aanmerking komende leerling evenveel kans om getrokken te worden.

De deelnemende scholen werden gevraagd een lijst op te maken van de klassen, met vermelding van het exacte aantal leerlingen per geslacht en met vermelding van de onderwijsvorm voor het secundair onderwijs. Vervolgens werden random klassen geselecteerd per school, zodanig dat er een representatief beeld naar geslacht, graad en onderwijstype bekomen werd (tweede stratificatie naar geslacht, graad en onderwijstype). Per school werden een 50-tal leerlingen bevraagd in het lager onderwijs (indien mogelijk) en een 100-tal leerlingen per secundaire school.

De vragenlijsten werden naar de scholen opgestuurd zodat de school zelf kon beslissen wanneer de vragenlijst werd afgenomen (bijvoorbeeld tijdens een

¹ Roberts C, Currie C, Samdal O, Currie D, Smith R, Maes L. Measuring the health and health behaviours of adolescents through cross-national survey research: recent developments in the Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study. *J. Public Health* 2007. doi 10.2007/s10389-007-0100-x

studiemoment). Richtlijnen voor de coördinator en de toezichthoudende leerkracht werden meegestuurd.

Secundaire scholen hadden de mogelijkheid om de vragenlijst online in te vullen. Van het totaal aantal deelnemende secundaire scholen verkoos 8.8% om de vragenlijst online in te vullen. Dit is een duidelijke toename tegenover 2010 (5.7%).

De studie is goedgekeurd door het ethisch comité van het Universitair Ziekenhuis Gent (dossier EC/2013/1145). De ouders van de deelnemende leerlingen werden op de hoogte gesteld van de studie en konden weigeren hun kind te laten deelnemen door een ingevuld formulier terug te bezorgen aan de school (= passief consent).

Respons rate

Respons op schoolniveau

280 scholen (lager + secundair) werden aangeschreven met de vraag deel te nemen aan de studie. Hierop reageerden 98 scholen positief wat een school response rate geeft van 35%.

Respons op leerlingenniveau

Om de respons op leerlingenniveau na te gaan, werd aan de toezichthoudende leerkrachten gevraagd om het aantal aanwezige en afwezige jongens en meisjes per klas op een bijgevoegd formulier in te vullen. Van de potentiële 10975 geselecteerde leerlingen was 2.2% (242 leerlingen) afwezig door ziekte en 1.9% (207 leerlingen) afwezig door een andere reden (bijvoorbeeld op stage, wettig afwezig, geschorst,...). 2.0% (224 leerlingen) van de ouders weigerde de deelname van hun kind. Nog eens 1275 vragenlijsten kwamen leeg terug (= 11.6% van 10975) doordat sommige klassen door tijdsgebrek niet meer konden bevraagd worden. In totaal bevat de databank gegevens van 9566 leerlingen

(r.r. = 82.3%) verspreid van het 5de leerjaar lager onderwijs tot en met het 7de jaar secundair onderwijs.

Afname en steekproef

De leerlingen in de Vlaamse steekproef werden in 4 leeftijdsgroepen ingedeeld: 11-12, 13-14, 15-16 en 17-18 jarigen. Hierbij werden leerlingen die een half jaar van de vermelde leeftijdsgroepen verschilden tot de groepen gerekend. Zo omvatte de leeftijdsgroep 11-12 jarigen dus alle kinderen van 10.5 jaar tot en met 12.49 jaar. In tabel 1 bevinden zich de aantallen jongens en meisjes per leeftijdsgroep van de voorbije en huidige enquêtes. In het totaal bestaat de steekproef 2014 uit 9566 leerlingen van het 5de leerjaar tot en met het 7de jaar secundair, waarvan 56.5% jongens en 43.5% meisjes. Zonder het 7de jaar secundair zijn er 9430 leerlingen in onze steekproef.

Tabel 1 Aantal jongens en meisjes per leeftijdsgroep

		11-12	13-14	15-16	17-18
1990	jongens	478	503	508	420
	meisjes	532	514	483	458
1994	jongens	1459	1327	932	710
	meisjes	1416	1180	1335	1301
1996	jongens	610	720	466	426
	meisjes	480	575	654	492
1998	jongens	1461	1405	1471	1322
	meisjes	1599	1352	1387	1332
2000	jongens	877	871	746	620
	meisjes	961	913	883	793
2002	jongens	1683	1809	2023	1866
	meisjes	1972	2235	1951	1937
2006	jongens	1187	1251	1474	1233
	meisjes	1106	1339	1437	1360
2010	jongens	1307	1271	1311	1204
	meisjes	1313	1429	1120	1100

2014	Jongens	1050	1067	1566	1222
	meisjes	1091	895	1040	780

Bij de vergelijking van de verschillende onderwijstypes werden enkel de leerlingen van de 2^e (3de en 4de jaar secundair) en 3e graad secundair (5de en 6de jaar secundair) onderwijs in rekening gebracht en werden de leerlingen van het kunstonderwijs bij de leerlingen van het technisch onderwijs gevoegd. Er werd hierbij geen rekening gehouden met een leeftijdsgrens (tabel 2).

Tabel 2 Aantal jongens en meisjes naar onderwijstype

		aso	tso	bs0
1990	jongens	498	363	138
	meisjes	372	273	343
1994	jongens	603	629	495
	meisjes	1304	813	717
1996	jongens	232	493	256
	meisjes	364	653	219
1998	jongens	1130	1087	740
	meisjes	1340	825	707
2000	jongens	498	569	453
	meisjes	763	516	514
2002	jongens	1749	1544	764
	meisjes	2121	1069	850
2006	jongens	1080	1107	742
	meisjes	1268	947	729
2010	jongens	940	1084	629
	meisjes	995	817	489
2014	jongens	888	1359	856
	meisjes	872	622	499

Er werd een wegingsfactor berekend op basis van de effectieve samenstelling van de populatie naar leerjaar, onderwijsvorm en geslacht. Bij het rapporteren van de resultaten in de verdere hoofdstukken (uitgezonderd in Hoofdstuk socio-demografische gegevens) werd de steekproef gewogen met deze wegingsfactor zodat vergelijking met de vorige enquêtes mogelijk is.

Contact en team

De studie Jongeren en Gezondheid is te vinden op: www.jongeren-en-gezondheid.ugent.be.

De verantwoordelijke onderzoekers zijn Prof. Dr. Benedicte Deforche en Dr. Anne Hublet.

Contactpersoon: Bart De Clercq (b.declercq@ugent.be)

Medewerkers: Dr. Wendy Van Lippevelde, Thomas Buijs

Adres:

Universiteit Gent

Faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen

Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde

De Pintelaan 185, 4K3

9000 Gent

Tel: +32. 9 332 36 18

De internationale studie Health Behaviour in School-aged Children is te vinden op www.hbsc.org.